

PREPROSTA GLASBILA V SLOVENSKI ISTRI

ALENKA JAKOMIN

V prispevku predstavljam otroška ljudska glasbila in zvočila v slovenski Istri. Otroška glasbila in zvočila so predmeti, ki jih otrok uporablja pri igri in z njimi dela zvok: vse, na kar piska, trobi, vse, s čimer ropota, drdra, drsa po podlagi, na kar brenka, gode, tolče itd. Ker je izdelava ljudskih glasbil skupaj s tistimi, ki so jih izdelovali, skorajda izumrla, mi je bil v veliko pomoč samostojni kulturni delavec Marino Kranjac, ki ljudska glasbila raziskuje in zbira ter tudi izdeluje.

✿ PISKALA IZ KANELE (TRSTIKE)

✿ PISKALO - PRDEC

Za izdelavo potrebujemo stebelce kanele (trstike) z vsaj enim kolencem in oster žepni nožek.

Piskala - prdci

deluje tako, da ga potisnemo v usta s celim jezičkom in pihnemo v režo, da se jeziček, ki je prožen in nekoliko dvignjen od cevke, začne tresiti.

✿ KLARINET - PIŠČALO

Piskala iz kanele

Za izdelavo potrebujemo debelejšo cev kanele ali bezga in oster žepni nožek.

Osnova je piskalo - prdec iz kanele. Vtaknemo ga na debelejšo cev kanele ali bezga, v katero zvrtnemo nekaj luknjic. Tako si izdelamo preprost ljudski klarinet, na katerega se dajo igrati prave melodije.

Različno veliki klarineti se oglašajo s toni različnih višin. Majhni bolj piskajoče, veliki pa z žametnim zvokom.

✿ PISKALO Z USTNIKOM KOT PRI BLOK FLAVTI

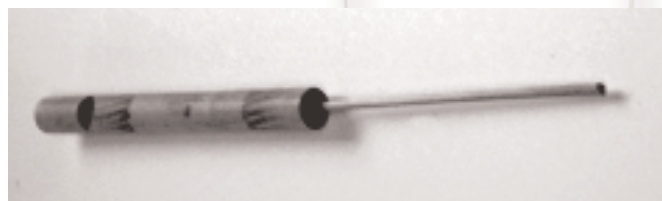

Piskalo z ustnikom

Za izdelavo potrebujemo debelejšo kanelo, kos veje in oster žepni nožek. Od lesene veje poševno odrežemo košček, ki ga po vsej dolžini pod rahlim kotom prirežemo in vstavimo v cev. Takšno piščal so si izdelovali predvsem pastirji na paši in si z njo piskali in igrali za kratek čas. Če je piščal brez lukenj, nanjo igramo tako, da si pomagamo z rokami, ki jih položimo na konec piščali ter jih odpiramo in zapiramo. Tako dobimo višje in nižje zvoke.

✿ PIŠČAL NA BAT - PIŠČALO NA PIŠTON

Deluje po načelu blok flavte, a z razliko, da v njeno notranjost na paličico pričvrstimo batek. S premikanjem tega batka noter ali ven, dobimo višji ali nižji ton.

Piščalo na bat

✿ NUNALCA - NONALA

Za izdelavo potrebujemo svežo kanelo: odrežemo 15 cm dolgo votlo cev in ji na enem koncu tanjšamo steno ter delamo luknjo, dokler ne ostane zadnja tanka plast, ki nam služi kot membrana.

✿ PISKALA NA "KARTO FINO"

Za izdelavo potrebujemo cev sveže kanele, dolgo približno 15 cm, košček "karte fine" (svilenega papirja), vrvico in oster žepni nožek. Rob cevi prekrijemo s "karto fino", ki jo privežemo na kanelo. Dva cm od konca kanele izvrtamo luknjico. Prek cevi napet papir se tres ob brundanju v luknjico in tako se glasbilo značilno brenčeče oglašja. Z njim lahko ustvarjamo različne zvoke: petje, govorjenje, posnemanje živalskih in drugih glasov ter različne zvočne učinke. Lahko ga uporabimo v solistični vlogi, saj je mogoče z njim melodijo in ritem preprosto, a natančno izvajati. Uporabimo ga lahko tudi kot spremljavo. Ime tega glasbila spominja na nunanje - spanje, uspavanje malih otrok, vendar njegov zvok otroka prej zbudi, kot uspava.

 GLAVNIK - ČEŠELJ NA "KARTO FINO"

Piskala in češelj na "karto fino"

Za izdelavo potrebujemo navaden glavnik in "karto fino". Glavnik prekrijemo s "karto fino" in vanj zamrmramo pesem, zapojemo ali govorimo. Oglasi se tako, da se "karta fina" tresse, če vanjo pojemo ali govorimo. Zvok, ki ga slišimo, je ojačano, brenčeče in močno popačeno petje in govorjenje. Igranje na

glavnik je bilo že od nekdaj najbolj priljubljeno otroško glasbilo, saj se vse, kar se pove ali zapoje zasliši enako, le močno spremenjeno, bolj zanimivo, nenavadno. Za igranje ne potrebujemo posebne vadbe.

 PISKALA IN TROBILA IZ LUBJA - RUG, TULAC, KORNETA, TUTURAČA

 PRDA

Za izdelavo potrebujemo vejico jesena (leske, akacije) in oster žepni nožek. Vejico najprej dobro oslinimo in z ročajem nožička na rahlo tolčemo po vsej njeni dolžini. Paziti moramo, da lubje pri tem ne počni. Vejico nato slečemo in pazimo, da ne počni. En konec cevke s prsti močno stisnemo in ga na obeh straneh postrgamo z nožičkom. Tako nastaneta dva jezička, v katera pihnemo, da se glasbilo oglasi. Glasbilo so izdelovali otroci po vsej Sloveniji. Nanje so piskali pri igri, vstavljali so jih tudi v rogove iz lubja, na katera so trobili. To so delali predvsem na paši.

Prde

 TROBENTA IZ LUBJA - TULAC SIZ OLUPKA

Za izdelavo potrebujemo lubje kostanja ali akacije in oster žepni nožek. Z nožkom spiralno zarežemo po steblu drevesa.

Olupek odstranimo z debla in ga ponovno konusno ovijemo. Če se prda vtakne v trobento iz zvitega lubja, se njen zvok ojača in obarva.

Trobenta iz lubja in piskalo iz nizanega lubja

 PISKALO NA MEMBRANO - ZVIZDALO

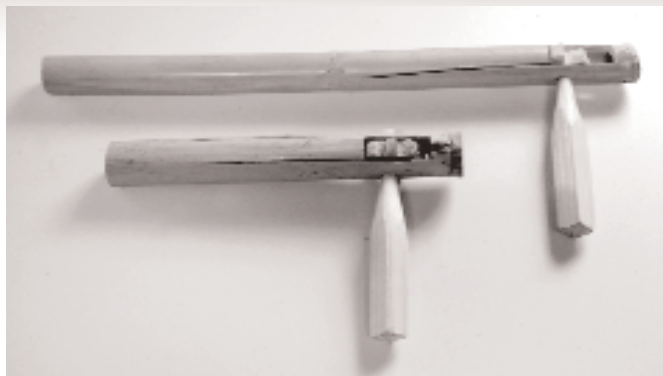
Za izdelavo potrebujemo debelejši kos lovorjeve veje in oster žepni nožek. Odrežemo približno 15 cm dolg košček lovorjeve veje. En konec z nožem po polovici zarežemo. Med oba konca veje napnemo lovorjev list. Glasbilo so uporabljali lovci kot zvočno vabo ter pastirji za zabavo na paši. Oglasi se tako, da z obema rokama držimo piskalo na membrano in močno pihnemo vanjo. Napet lovorjev list se zaradi zračnega curka, ki se je usmeril nanj, zatrese in tako nastane značilen piskajoč zvok.

Piskalo na membrano

 RAGLJA - ŠKRGETAVKA, ŠKRBETULA

Za izdelavo potrebujemo poljubno veliko kanelo in oster žepni nožek. Najprej si izdelamo vse dele raglje: ročico (manico), zobnik (kulo) in telo z jezikom. Ragljo so največ vrteli v dneh pred veliko nočjo, ko se v cerkvah ne zvoni. Lahko so različnih velikosti. Bistveni del raglje je prožen jeziček, ki ga vzdigne zob vrtljivega zobatega zobnika. Pri tem, ko pride v zarezo do naslednjega zoba, udari vanj, kar povzroči glasen pok.

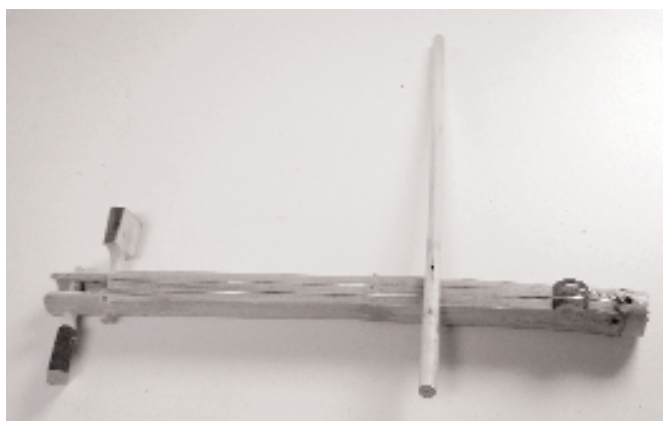

Raglja

VIOLINA IZ KANELE - ZINZALIČ, VIOLINČIČ SIZ KANELE

Za izdelavo potrebujemo debelejši kos kanele, oster žepni nožek in dve tanki žici. Kanelo urežemo tako, da ima na eni in drugi strani koleno. Na eni strani z rezilom poravnamo, da bo služila kot prebiralka. Izdelamo dva ključa za navijanje strun. Natakemo dve žici in jih napnemo s ključema. Kot lok nam služi paličica iz sirka. Violina se oglasi, če z lokom povlečemo po strunah. Čim tanjša je struna, tem višje zveni. Lahko jo uporabljamo kot zvočni efekt ali za preprosto ritmično spremljavo.

Violina iz kanele

USTNA HARMONIKA - VORGLICE, TINTINE, RIMONIKA NA VUSTA

Pokrovka, ustna harmonika

Služi kot vodilno melodijsko glasbilo.

Otroci so jo pogosto dobili za darilo ob birmi.

PREDMETI ZA RITMIČNO SPREMLJAVO

Pas, lesene žlice, pokrovke ...

Pas

SKLEP

Matere so kljub obilici dela v družini našle čas za igro z otroki in jih vzgajale za življenje v skupnosti. Zelo pomembno vlogo so pri tem imele tudi none (stare mame) in nonoti (dedje). Od njih so se otroci naučili pesmi, katerih melodije so preigravali na paši, jih prilagajali in si izmišljali svoje.

VIRI

Cvetko, Igor
2004 Trata, pesem pelja. Ljubljana. Mladinska knjiga.

Špeh, Rožana
1999 Šupeter je na lepa vas. Ljubljana. Kres.

Izdelava glasbil: Kranjac, Marino

Fotografije: Jakomin, Alenka

OPOZORILO IZDELOVALCEM

Pri izdelavi nekaterih glasbil (npr. iz jesena, akacije, bezga, ...) je ključnega pomena starost lesa (najprimernejše je izdelovanje spomladi, ko rastline po zimi ponovno "oživijo"). Kanela je za izdelovanje glasbil primerna, ko je zrela.